

Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimai žiniasklaidoje: atvejo analizė¹

Vaida Kalinkaitė

Mykolo Romerio universiteto Komunikacijos instituto
Komunikacijos ir kūrybinių technologijų magistro programos absolventė
Mykolas Romeris University, Institute of Communication,
Communication and Creative Technologies Master's Degree
Ateities g. 20, Vilnius
El. paštas v.kalinkaite@gmail.com

Straipsnis skirtas išanalizuoti, kaip buvo atspindėti Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimai, priimti 2017 m. birželio 1 d., trijuose skaitomiausiuose Lietuvos internetiniuose dienraščiuose: 15min.lt, Delfi.lt, Lrytas.lt. Tyrimas, kuriame analizuoti straipsniai, publikuoti nuo 2017 m. balandžio 1 d. iki liepos 30 d., parodė, kad internetiniai Lietuvos dienraščiai Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimus atspindėjo šališkai.

Pagrindiniai žodžiai: Alkoholio kontrolės įstatymas, naujų rėminimo teorija, darbotvarkės nustatymo teorija, Alkoholio kontrolės įstatymas žiniasklaidoje.

Įvadas

Politikos mokslų ir masinės komunikacijos tyrimai pripažįsta žiniasklaidos galimybę daryti įtaką tam, kaip visuomenė suvokia įvykius (Clemente, Gabbioneta, 2017) – žiniasklaida gali sąmoningai ar nesąmoningai formuoti visuomenės nuomonę ir vertinimą. Sąmoningai formuojant nuomonę, gali būti vadovaujama suinteresuotų asmenų, bendrovių ar įtakingų visuomenės grupių interesais. Tai turi ypač didelę reikšmę priimant politinius sprendimus, įstatymus. Tokia žiniasklaidos galia visuomenėje ne visada naudojama geranoriškai ir suprantant atsakomybę (Aleknonis, 2014).

Rėminimo ir darbotvarkės nustatymo teorijos taikymo praktikoje aspektai daž-

nai tiriama žiniasklaidoje. Tai ypač aktualu tiriant tam tikrų įvykių ar reiškinų atspindėjimą žiniasklaidos priemonėse. Lietuvos mokslininkai yra tyrinėję skirtingų atvejų rėminimo ir darbotvarkės nustatymo teorijų pritaikymo aspektus Lietuvos žiniasklaidoje (G. Aleknonis, E. Nabažaitė, Dž. Donauskaitė ir kt.).

Disertacijoje „Žiniasklaidos vaidmuo skurdo mažinimo politikoje: Lietuvos interneto dienraščių 2008 m. ekonominės krizės metu atvejis“ (Donauskaitė, 2015) tyrinėta, koks buvo internetinių dienraščių vaidmuo skurdo mažinimo politikoje 2008 m. ekonominės krizės metu. Disertacijoje „Rusijos periodinės spaudos požiūris į Baltijos šalis geopolitinių pokyčių kontekste (1991–2009)“ (Denisenko, 2016) tyrinėta, kaip Baltijos šalys vaizduojamos Rusijos periodinėje spaudoje.

¹ Straipsnis parengtas pagal magistro baigiamąjį darbą „Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimų atspindėjimas žiniasklaidoje“ (2017).

Užsienio mokslininkai taip pat dažnai kelia klausimus, kokią įtaką visuomeni daro žiniasklaida, kaip ji gali paveikti visuomenės nuomonę ir formuoti palankią nuomonę suinteresuotoms grupėms (Matthes, 2012). Mokslininkai nurodo, kad įrėminimas įvyksta atlikus tris veiksmus: suteikiant reikšmes, įvardijant ir papasakojant istoriją, todėl kontroversišku ar neaiškiu įstatymų priėmimas yra puikus pavyzdys (van Hulst, Yanow, 2016). Užsienio tyrėjai (K. Kuehn, A. Palmer, A. Tanner, Y. Du ir kt.) atkreipia dėmesį, kad rėminimo ir darbotvarkės nustatymo teorijos tebėra aktualios iki šių dienų, nes skirtingų atvejų tyrimai rodo, kad tai padeda suvokti, kaip žiniasklaida gali formuoti visuomenės mąstymą ir jį paveikti.

Žiniasklaidos priemonėse pateikiama informacija daro didelę įtaką visuomenės nuomonei. Tokiu būdu gali būti formuojama verslo atstovams palanki nuomonė, diskredituojama valdžia, o žiniasklaida neįvykdo vienų pagrindinių savo paskirčių – atlikti ketvirtosios valdžios vaidmenį ir kuo objektyviau informuoti visuomenę (Bertrand, 2002; Rogers, Dearing, 1988).

Dėl šios priežasties straipsnyje keliami problema – kaip buvo atspindėti Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimai, priimti 2017 m. birželio 1 d., žiniasklaidoje. Tyrimo objektas – šio įstatymo pakeitimų atspindėjimas.

Tyrimu siekiama iširti, kaip buvo atspindėti Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimai, priimti 2017 m. birželio 1 d., internetiniuose dienraščiuose 15min.lt, Delfi.lt ir Lrytas.lt.

Uždaviniai:

- 1) Atliekant dokumentų analizę, išsiaiškinti, kaip žiniasklaidoje taikoma darbotvarkės nustatymo teorija;
- 2) Atliekant dokumentų analizę, išsiaiškinti, kaip žiniasklaidoje taikoma rėminimo teorija;

- 3) Atliekant dokumentų analizę, išsiaiškinti, kokios yra pagrindinės žiniasklaidos funkcijos ir etikos normos Lietuvoje;

- 4) Taikant turinio analizę, iširti, kaip Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimai buvo atspindimi internetiniuose dienraščiuose 15min.lt, Delfi.lt ir Lrytas.lt.

Atliktas kokybinis atvejo tyrimas, taikant empirinį duomenų rinkimą, atliekant straipsnių turinio analizę. Tirtas laikotarpis nuo 2017 m. balandžio 1 d. iki liepos 30 d. Tyrimo imtį sudarė 343 publikacijos.

Darbotvarkės nustatymo ir rėminimo teorijos

Nuo žiniasklaidos itin daug priklauso, kokią informaciją visuomenė gauna. Kitaip tariant, žiniasklaidos priemonės gali nulemti, apie ką žmonės sužino, o apie ką – ne, ir kaip tai nutinka.

Tokią fenomeną apibūdina dvi komunikacijos teorijos – rėminimo teorija ir darbotvarkės nustatymo teorija. Šios teorijos glaudžiai susijusios tarpusavyje, nes iš esmės apibūdina žiniasklaidos veikimo principą – žiniasklaida pasirenka, ką pranešti (darbotvarkės nustatymo teorija) ir kaip pranešti (rėminimo teorija).

Darbotvarkės nustatymo teorija apibūdina fenomeną, kuris daro labai didelę įtaką tam, kaip žmonės priima informaciją, kaip suvokia, kas yra svarbu, o kas – ne. Iki šiol darbotvarkės nustatymo teorija išlieka viena pagrindinių, diskutuojant apie žiniasklaidos įtaką visuomeni.

Plėtojant šią teoriją, buvo tiriami 1968 m. JAV prezidento rinkimai. Tyrėjai pastebėjo koreliaciją tarp to, kas žmonėms atrodo svarbu, ir to, apie ką rašė žiniasklaida (McCombs, Shaw, 1972). Buvo padaryta prielaida – visuomeni atrodo svarbesnės tos temos, kurioms žiniasklaidoje skiriamas didesnis ar netgi išskirtinis dėmesys.

Remiantis šia prielaida, galima daryti išvadą, kad žiniasklaidos priemonės gali specialiai parinkti, kurioms temoms skirti didesnę dėmesį.

Vis dėlto tyrėjai teigia, kad ryšys tarp žiniasklaidoje aptariamų temų ir auditorijos didesnio susidomėjimo jomis dar neparodo, jog žiniasklaida formuoja tai, apie ką visuomenė turėtų mąstyti. Taip pat keliamas klausimas, ar negali būti taip, kad ryšys vis dėlto yra atvirkštinis – ne žiniasklaida formuoja, ką auditorija turi galvoti, o atvirkščiai – žiniasklaida reaguoja į savo auditorijos poreikius (Du, 2012).

Nepaisant kritikos, darbotvarkės nustatymo teorija išliko viena populiariausių komunikacijos srities teorijų ir yra taikoma iki šių laikų įvairiose srityse.

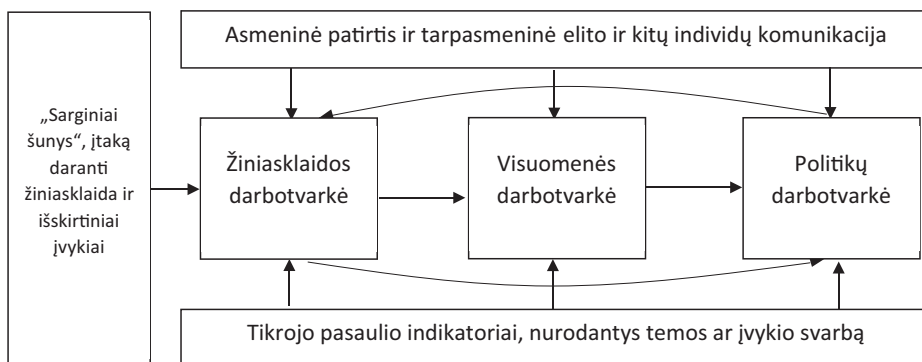
Dar 1988 m. Everettas Rogersas ir Jamesas Dearingas praplėtė žiniasklaidos darbotvarkės nustatymo teoriją. Iki tol ši teorija nurodė vienpusį žiniasklaidos ir visuomenės ryšį – „žiniasklaidos priemonė–žmogus“, o E. Rogersas ir J. Dearingas ją praplėtė, nurodydami, kad ji gali veikti įtraukdama kitus šaltinius, kurie daro įtaką vieni kitiems (žr. 1 pav.).

Būtina atkreipti dėmesį, kad pagal E. Rogerso ir J. Dearingo modelį žiniasklaidos darbotvarkė taip pat yra formuojama. Ją gali formuoti indikatoriai, nurodantys temas ar įvykio svarbą, tarpasmeniniai ryšiai ir kitos žiniasklaidos priemonės (žr. 1 pav.).

Elitinėmis nuomonės formuotojomis laikomos žiniasklaidos priemonės suformuoja kitų žiniasklaidos priemonių darbotvarkes ir nurodo, apie ką kalbėti. Toks reiškinys pavadintas „*The New York Times* efektu“ (angl. *The New York Times effect*) (Pennington, 2016).

Tradicinis darbotvarkės sudarymo vaidmuo apima dvi žiniasklaidos funkcijas – aplinkos stebėjimą ir konsensuso palaikymą. Tai reiškia, kad tradicinis darbotvarkės nustatymo modelis pritraukia dėmesį prie svarbiausių temų ir daro įtaką sutarimui, kokie yra šių temų prioritetai (McCombs, 2005). Todėl būtina stebėti, ar žiniasklaidos priemonės tebeatlieka numatytas funkcijas.

Rėminimo teorija neretai laikoma vienu iš darbotvarkės nustatymo teorijos elementų, nes šios dvi komunikacijos teorijos taikomos kartu. Darbotvarkės nustatymo teorija nurodo, „apie ką galvoti“, o rėmini-



1 pav. Darbotvarkės nustatymo schema

Šaltinis: Rogers, Dearing, 1988.

mo teorija žengia žingsniu toliau ir nurodo ne tik apie ką, bet ir „kaip galvoti“.

Pirmasis savo teorijoje rėminimo sąvoką pritaikęs sociologas Ervingas Goffmanas tvirtino, kad žmonės, susidūrę su koku nors reiškiniu, pritaiko rėmą, kuris lemia, kaip reiškinys yra interpretuojamas ir suprantamas (Goffman, 1974).

Ši teorija vėliau buvo pritaikyta įvairiose srityse, taip pat ir žiniasklaidoje. Rėminimo teorija buvo pritaikyta ne tik individams, bet ir tam, kaip žiniasklaidos priemonė pateikia naujienas.

Rėminimas paprastai apima atranką ir išskyrimą (Entman, 1993). Rėmindamas žurnalistas ar žiniasklaidos priemonė pasirenka tam tikrus aspektus, kuriuos išskiria tekste. Tai atliekant siekiama keturių tikslų, kurie yra ir rėminimo funkcijos: paskatinti tam tikrą problemos suvokimą, interpretaciją, moralinį vertinimą ir / arba sprendimo rekomendaciją (Entman, 1993). Rėmai gali būti parenkami sąmoningai ar nesąmoningai ir paprastai auditorijai yra nepastebimi.

Komunikacijos procese rėminimas gali įvykti ne vieną kartą. Tai priklauso nuo paties proceso, kaip informacija perduodama ir kas ją gauna. R. Entmanas (1993) nurodo keturias vietas, kuriose, vykstant komunikacijos procesui tekstu, gali įvykti rėminimas: komunikatorius, tekstas, gavėjas, kultūra.

Pagrindinės žurnalistikos funkcijos ir žurnalistinė etika

Skirtingi šaltiniai išskiria skirtingą žiniasklaidos funkcijų skaičių. Paprastai sutariama dėl pagrindinės – informuoti, tačiau tai nėra vienintelė žiniasklaidos funkcija. XX a. viduryje masinės komunikacijos tyrėjas Haroldas Lasswellas nurodė tris pagrindines funkcijas: 1) aplinkos stebėjimas, 2) ryšių palaikymas tarp visuomenės narių ir 3) kultūrinio paveldo perdavimas

(Lasswell, 1948). Vėliau žiniasklaidai priskiriamų funkcijų vis daugejo. 1960 m. C. R. Wrightas prie jau nurodytų funkcijų pridėjo dar vieną – pramoginę.

Galiausiai C. J. Bertrandas (2002) išskyrė šešias žiniasklaidos funkcijas:

1. *Aplinkos stebėjimas*. Kaip teigia C. J. Bertrandas, tik žiniasklaida šiais laikais gali greitai gauti visą informaciją ir ją pateikti auditorijai. Taigi žiniasklaidos priemonė turi gauti informaciją, ją filtruoti, interpretuoti ir paskleisti. Kadangi žiniasklaida formuoja ir užpildo socialinio gyvenimo sritis, kuriose formuojasi viešoji nuomonė, ypač svarbu didelį dėmesį kreipti trims valdžioms – leidžiamajai, vykdomajai ir teisei – kitaip tariant, atlikti „sarginio šuns“ funkciją.
2. *Socialinės komunikacijos užtikrinimas*. Visuomenėje būtina palaikyti diskusiją ir pasiekti konsensuą. Tai turėtų užtikrinti žiniasklaida, suteikdama galimybę išreikšti nuomonę ir diskutuoti.
3. *Pasaulio vaizdo pateikimas*. Niekas negali žinoti visko, kas vyksta pasaulyje, todėl žiniasklaida yra pagrindinis svarbiausių pasaulio įvykių šaltinis.
4. *Kultūros perdavimas*. Kultūrinis paveldas turi būti perduodamas iš kartos į kartą. Žiniasklaida prie to turi ir gali prisidėti.
5. *Prisidėjimas prie laimės, pramoga*. Įtampa gali priversti prie fizinių ar psichologinių susirgimų, todėl viena iš žiniasklaidos funkcijų – suteikti pramogą, kad žmonės galėtų atsipalaiduoti.
6. *Pardavimas*. Žiniasklaida yra pagrindinė reklamos varomoji jėga, todėl žiniasklaidos priemonių savininkai neretai siekia suvilioti auditoriją, kad ją galėtų parduoti reklamos užsakovams. Kai kurie mokslininkai nurodo, kad tai yra

teigiamas žiniasklaidos aspektas, nes reklama informuoja ir padidina vartojimą, o dėl to mažėja kainos.

Šias žiniasklaidos funkcijas galima laikyti paslaugomis, kurias žiniasklaida privalo teikti, todėl pagal jų teikimo kokybę galima spręsti, ar žiniasklaida savo darbą atlieka gerai (Bertrand, 2002). Kiekviena nurodyta funkcija turi ją atitinkančią disfunkciją, kurios yra žurnalistinės etikos objektas.

Žiniasklaidos etiką paprastai numato žurnalistų etikos kodeksai ir valstybių įstatymai. Be to, tam tikras vidines etikos normas gali numatyti ir pačios žiniasklaidos priemonės.

Dar per Antrąjį pasaulinį karą suformuota Hutchinso komisija numatė keturis reikalavimus žiniasklaidai (Merrill, 1997):

1. Žiniasklaida turi pateikti tikslią, nemelagingą informaciją, atskirti faktus ir nuomones. Informacija turėtų būti pateikiama iš viso pasaulio ir neturėtų būti apsiribojama sausais faktais – turi būti pateikiama tiesa.
2. Žiniasklaida turėtų siekti objektyvumo ir pranešti net ir tas idėjas, kurios prieštarauja jų pačių pozicijai. Visuomenei turi būti pateikti visi svarbūs požiūriai ir interesai. Be to, turi būti nurodomi informacijos šaltiniai, nes „tai yra būtina laisvai visuomenei“.
3. Socialinės grupės žiniasklaidoje turi būti atspindimos nešališkai, nes nevykęs grupių atspindėjimas sukelia neigiamą jų vertinimą. Būtina įtraukti grupės vertybes ir aspiracijas, bet nederėtų išstumti trūkumų ir silpnųjų.
4. Žiniasklaida turėtų pateikti platų žinių ir nuomonių spektrą.

Taigi Antrojo pasaulinio karo metu buvo suformuluoti reikalavimai, kurie iš esmės reiškė, kad žiniasklaida turi pateikti tikslią

informaciją, atskirti faktus ir nuomones, pateikti visas konflikto puses ir bandyti informaciją pateikti nešališkai.

Šie reikalavimai išliko iki šiol. Lietuvoje etikos normas nurodantis Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas (2016) bei Visuomenės informavimo įstatymas (2006) įpareigoja žurnalistus skelbti įvairias nuomones, teisingas ir nešališkas žinias, aiškiai atskiriant vienas nuo kitų. „Gerbdami nuomonių įvairovę, žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi pateikti ne mažiau kaip dviejų skirtingų, tarpusavyje nesusijusių asmenų nuomones, kai informacija yra prieštaringa, neaiški arba susijusi su konfliktiniais klausimais“ (Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas, 2016).

Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas numato, kad kritikuojamam asmeniui visada turi būti suteikta galimybė paaiškinti, patikslinti, paneigti informaciją. Visuomenės informavimo įstatymas taip pat nurodo, kad kiekvienas asmuo turi teisę laisvai reikšti mintis bei kritikuoti valstybės ar savivaldybių institucijų pareigūnų veiklą.

Nors pagrindinės žiniasklaidos etikos normos liko nepakitusios, kintant žurnalistų profesinės veiklos būdams ir priemonėms, etikos kodeksai buvo praplėsti. Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso antrasis straipsnis nurodo, kad žurnalistai informacijos negali laikyti preke, o, jeigu yra gavę bet kokią paramą, apie tai turi informuoti auditoriją.

Šeštuoju kodekso straipsniu žurnalistai įpareigojami kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, tikrinti faktus ir remtis ne mažiau kaip dviem šaltiniais.

Apibendrinant pasakytina, kad profesionalaus žurnalisto darbą galima identifikuoti pagal šiuos požymius (Mažylė, 2012):

1. Aiškiai skiriamos žinios ir nuomonės.
2. Pateikiama nuomonių įvairovė.
3. Kritiškas šaltinių vertinimas.
4. Informacija renkama teisėtai ir etiškai.
5. Suteikiama atsakymo teisė.
6. Pripažįstama nekaltumo prezumpcija.
7. Laikomasi etiškų tarpusavio santykių.

Vis dėlto mokslininkai pastebi, kad Lietuvoje žurnalistinei etikai nėra skiriama daug dėmesio. Žiniasklaidą reguliuojančios įstaigos ir žiniasklaidos savireguliacijos organai nėra įgalinti ar pasiryžę įgyvendinti idėjas, kad žiniasklaida turi tarnauti visuomenės interesui (Valentinavičius, 2016). Tokia situacija išvyravo dar ir todėl, kad viešų diskusijų fone mėginama situaciją aiškinti laisva rinka, valstybės politika ir žodžio laisve (Mažylė, 2012).

Tokiame kontekste susidaro situacija, kad bet kokia žiniasklaidos priemonių etikos kritika neegzistuoja, nes tai laikoma neetiška ir nešiuolaikiška (Valentinavičius, 2016; Mažylė, 2012).

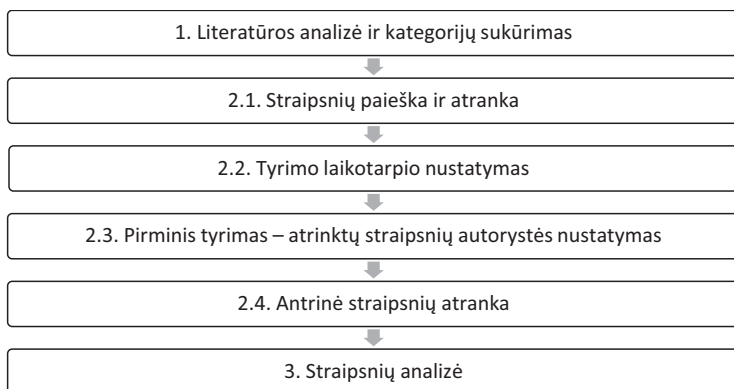
Tyrimas: Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimų atspindėjimas internetiniuose dienraščiuose

Siekiant ištirti, kaip žiniasklaidoje buvo atspindėti Alkoholio kontrolės įstatymo

pakeitimai, buvo atlikta kokybinė atvejo analizė, taikant turinio analizės metodą. Tyrimui pasirinkta nagrinėti tris skaitomiausius (Gemius, 2017) Lietuvos portalus: 15min.lt, Delfi.lt ir Lrytas.lt. Tyrimą sudarė šeši etapai (žr. 2 pav.).

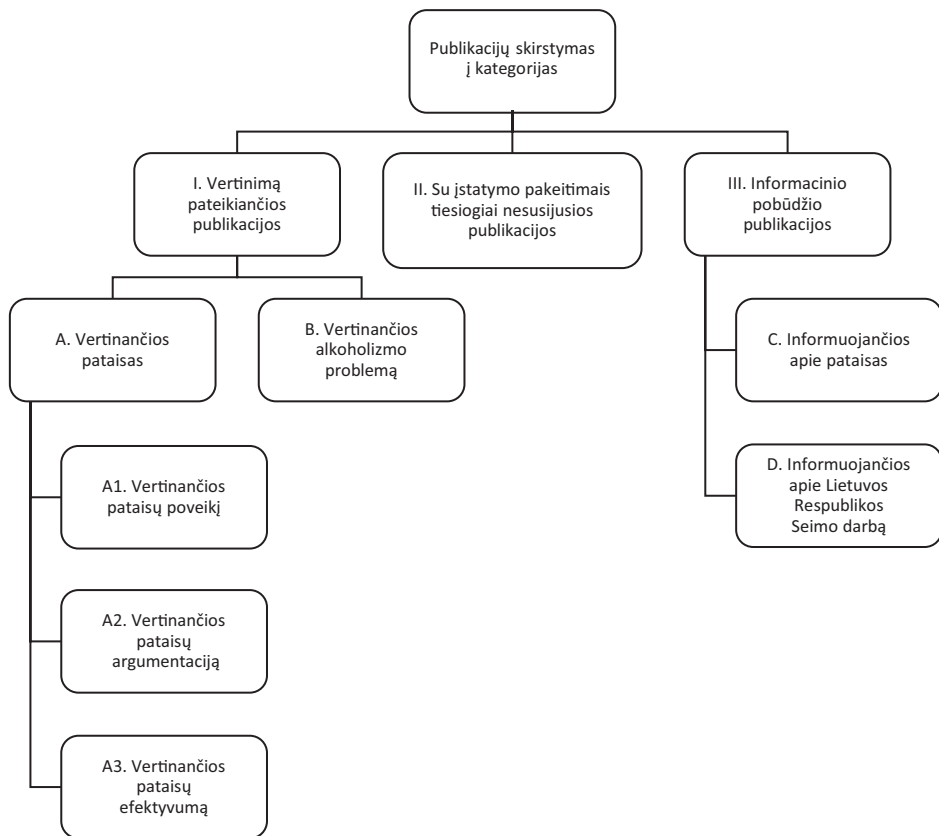
Atlikus literatūros analizę buvo sudaryti du straipsnių kategorijų blokai ir jiems priklausančios kategorijos (žr. 3 pav.). Pasirinktuose internetiniuose dienraščiuose atlikta straipsnių paieška pagal tam tikrus žodžius ir temas, kurias išskiria patys internetiniai dienraščiai. Tyrimui pasirinktas laikotarpis nuo 2017 m. balandžio 1 d. iki 2017 m. liepos 30 d., t. y. du kalendoriniai mėnesiai prieš Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimų priėmimą ir du kalendoriniai mėnesiai po pakeitimų priėmimo, kuris vyko 2017 m. birželio 1 d. Tyrimo laikotarpis pasirinktas atlikus pirminę analizę (žr. 2 pav.), kuri parodė, kad didžiausias paskelbtų publikacijų skaičius buvo būtent šiais mėnesiais.

Atrinkus straipsnius, kuriuose minimas Alkoholio kontrolės įstatymas, buvo atliktas publikacijų autorystės nustatymas. Pastebėta, kad publikacijos, kurias parengė naujienų agentūros BNS ir ELTA, naudojamos visuose trijuose tiriamuose internetiniuose



2 pav. *Tyrimo eigos schema*

Šaltinis: sudaryta autorės.



3 pav. *Publikacijų skirstymo į kategorijas schema*

Šaltinis: sudaryta autorės.

dienraščiuose. Naujienų agentūrų publikacijos dažniausiai skelbiamos jų neredaguojant – nekeičiant nei antraštės, nei kitų teksto dalių. Dėl šios priežasties pasirinkta naujienų agentūrų publikacijų tyrime neanalizuoti, nes jos neatspindi internetinių dienraščių redakcijų pozicijų Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų klausimu. Būtina pažymėti, kad į tyrimą įtrauktos publikacijos, kurias parengė naujienų agentūra ir žurnalistas.

Tyrime pasirinkta nagrinėti publikacijas, kuriose atspindima autoriaus pozicija – komentarai ir pranešimai spaudai. Kai kurie komentarai ir pranešimai spaudai, analizuoti tyrime, buvo publikuoti daugiau nei vie-

name iš tiriamų portalų, tačiau, kitaip nei naujienų agentūrų parengta medžiaga, šios publikacijos iš tyrimo nebuvo eliminuotos.

Toks sprendimas priimtas, nes komentarai ir naujienų pranešimai neretai redakcijoms yra atsiunčiami neprašant už jų publikavimą jokie atlygio. Redakcijos, taikydamos savo vidinę tvarką, pasirenka, kuriuos komentarus ar pranešimus spaudai publikuoti, o kurių – ne.

Dėl šios priežasties atliekant tyrimą buvo laikoma, kad šių tekstų publikavimas atspindi redakcijos poziciją Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimų klausimu.

Antrinės analizės rezultatas – atrinktos iš viso 343 publikacijos (120 publikacijų

iš internetinio dienraščio 15min.lt, 116 publikacijų iš Delfi.lt ir 107 publikacijos iš Lrytas.lt), kuriose minimas Alkoholio kontrolės įstatymas. Atrinktos publikacijos buvo suskirstytos į blokus, kategorijas ir subkategorijas (žr. 3 pav.).

Publikacijų kategorijos

H. Lasswellas, vertindamas politikų kalbas, jas skirstė į pozityvias, negatyvias ir neutralias (Balčytienė, 2000). Tokio skirstymo pritaikymas šiame tyrime leidžia nustatyti, koks Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų vertinimas vyrauja publikacijose ir pačiuose internetiniuose dienraščiuose – kaip informacija yra reminama.

Taip pat pasirinkta publikacijas skirstyti į tris tekstų pobūdžio blokus: informacinio pobūdžio, nesusijusius su įstatymu ir vertinimą pateikiančius (žr. 3 pav.).

Priskyrus publikacijas blokams, atsižvelgiant į jose vyraujančias temas, buvo sudarytos kategorijos ir subkategorijos. Atliekant tyrimą, buvo remiamasi sudarytomis kategorijomis ir subkategorijomis, nustatant, ar jos vyrauja tekste, ar ne. Viena publikacija galėjo būti priskirta daugiau nei vienai kategorijai ar subkategorijai.

Toks skirstymas padeda nustatyti, kokios temos, susijusios su įstatymo pakeitimais, dažniausiai aptariamose tekstuose – kokia darbotvarkė nustatoma.

Vertinimą pateikiančios publikacijos (I blokas, žr. 3 pav.) buvo suskirstytos į dvi pagrindines kategorijas – vertinančios pataisais ir vertinančios alkoholizmo problemą Lietuvoje. Vertinimu buvo laikoma bet kokia nuomonė, išreikšta apie šias dvi sritis.

Su įstatymo pakeitimais tiesiogiai nesusijusių publikacijų blokui priskirti tekstai, kuriuose minimas Alkoholio kontrolės įstatymas ar jo pakeitimai, tačiau nėra pateikiama nei informacijos apie patį įstatymą,

nei vertinimo. Šiuo atveju į šį bloką patenka ir publikacijos, kuriose minimas akcizų pakėlimas, nes šis įstatymo pakeitimas buvo priimtas anksčiau nei nagrinėjamos pataisos.

Informacinio pobūdžio tekstai, kuriuose pateikiama informacija, tačiau nepateikiamas vertinimas ar nuomonė, buvo suskirstyti į dvi kategorijas (žr. 3 pav.).

Tyrimo ribotumai ir etika

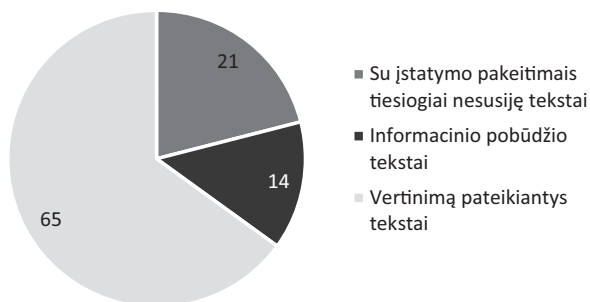
Atliktas tyrimas turėjo ribotumų, kurie galėjo paveikti tyrimo eigą ir rezultatus. Tyrimo blokai, kategorijos ir subkategorijos sudarytos išnagrinėjus mokslinę literatūrą ir publikacijas ir nustačius jose vyraujančias temas. Tačiau, analizuojant tekstus, nustatant juose vyraujančias temas ir tai, ar juose yra pateikiamas vertinimas, ar yra pateikiama tik informacija, ar tekstas nesusijęs su įstatymo pakeitimais, įtakos galėjo turėti subjektyvumas.

Atliekant tyrimą buvo naudojama tik viešai prieinama informacija – internetinių dienraščių publikacijos. Dėl šios priežasties tyrime naudojama medžiaga nėra nuasmeninta. Publikacijos pateikiamos neredaguotos. Kalbos kultūros, sintaksės, gramatikos, faktinės ir kitos klaidos nebuvo taisytos, siekiant nepaveikti tyrimo rezultatų. Internetinių dienraščių pavadinimai straipsnyje nurodomi taip, kaip juos nurodo patys internetiniai dienraščiai.

Bendros internetinių dienraščių tendencijos

Iš trijų internetinių dienraščių tyrimui atrinkti 343 straipsniai. Iš jų, vertinant visus internetinius dienraščius kartu, net 223 straipsniai pateikė vertinimą (žr. 4 pav.).

Tai rodo, kad žiniasklaidoje svarbiau buvo pateikti siūlomų ar priimtų Alkoholio



4 pav. **Publikacijų pasiskirstymas procentais tiriamuose internetiniuose dienraščiuose**

Šaltinis: sudaryta autorės.

kontrolės įstatymo pataisų vertinimą, o ne bendrą informaciją.

Galima daryti prielaidą, kad tokiu būdu buvo siekiama formuoti auditorijos nuomonę, o ne pateikti jai konkrečius faktus be vertinimo.

Tyrimas parodė, kad didžioji dalis publikacijų, pateikiančių vertinimą, Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas vertino neigiamai. Tekstų, kuriuose įstatymas buvo vertinamas teigiamai arba kuriuose teigiamas ir neigiamas vertinimas pasiskirstė tolygiai, buvo kelis kartus mažiau nei tekstų,

kuriuose pakeitimai vertinami neigiamai (žr. 1 lentelę).

Tam įtakos galėjo turėti ekspertų komentarai. Tiriamuoju laikotarpiu portalas 15min.lt pateikė 34 komentarus, Delfi.lt – 33 komentarus, Lrytas.lt – 15 komentarų. Tai sudaro apie 24 proc. visų tyrimui atrinktų straipsnių ir apie 37 proc. vertinimą pateikiančių tekstų. Komentarai nuo kitų žiniasklaidos tekstų išsiskiria tuo, kad pateikia vieną – autoriaus – poziciją.

Internetiniame dienraštyje Lrytas.lt visi 15 publikuotų komentarų išreiškė priešiš-

1 lentelė. **Publikacijų skaičius tiriamuose internetiniuose dienraščiuose pagal jų pobūdį**

		15min.lt	Delfi.lt	Lrytas.lt
Iš viso publikacijų		120	117	107
Su įstatymo pakeitimais tiesiogiai nesusijusios publikacijos		30	20	21
Informacinio pobūdžio publikacijos		23	19	8
Vertinimą pateikiančios publikacijos		67	78	78
	Pakeitimai iš esmės vertinami teigiamai	12	17	13
	Pakeitimai iš esmės vertinami neigiamai	47	51	55
	Publikacijoje tolygiai pateikiamos abi pozicijos	8	10	10

Šaltinis: sudaryta autorės.

ką įstatymo pakeitimų atžvilgiu poziciją. Internetiniai dienraščiai Delfi.lt ir 15min.lt paskelbė atitinkamai 9 ir 7 komentarus, iš esmės teigiamai vertinančius įstatymo pakeitimus. Tai sudaro atitinkamai 27 proc. ir 21 proc. visų šiuose portaluose paskelbtų komentarų.

Tai rodo, kad internetiniai dienraščiai Delfi.lt ir 15min.lt labiau siekė atspindėti įvairias nuomones.

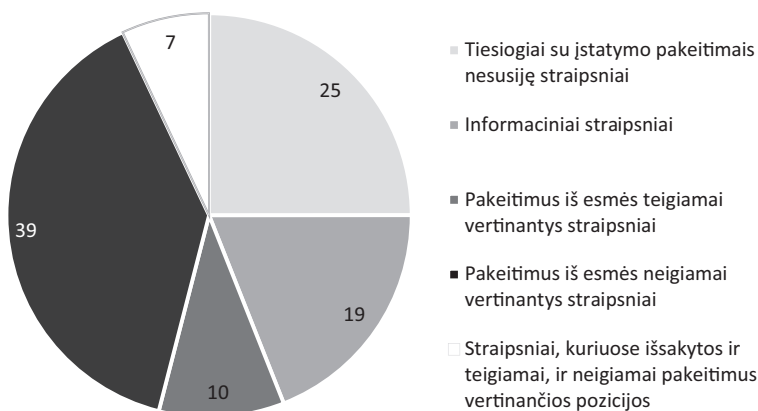
Tiriamuoju laikotarpiu publikacijose daugiausia dėmesio buvo skiriama Alkoholio kontrolės įstatymo pataisoms, susijusioms su alkoholio vartojimu viešose vietose – lauko kavinėse ir renginiuose (Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, 2017). Įstatymo pataisoms, susijusioms su alkoholio pardavimo laiko keitimu ir amžiaus, nuo kurio galima įsigyti alkoholinių gėrimų, keitimu, dėmesio buvo skiriama mažiau. Pastarosios dvi temos daugiausia vyravo komentaruose. Galima daryti prielaidą, kad tokia tendencijai įtakos galėjo turėti realaus pasaulio indikatoriai – gegužės 16 d. buvo surengtas taikaus protesto koncertas „Laisvė rokenrolui“, protestuojant prieš

siūlymą drausti alkoholį vartoti viešuose renginiuose. Taip pat Lietuvos Respublikos Seime balandžio 20 d. buvo surengta spaudos konferencija, kurioje renginių organizatoriai išsakė priešišką poziciją dėl siūlomų pataisų.

Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų atspindėjimas internetiniame dienraštyje 15min.lt

Internetinis dienraštis 15min.lt, apžvelgdamas Alkoholio kontrolės įstatymo pataisą, išsiskyrė straipsnių gausa – pateikė 120 straipsnių, susijusių su įstatymo pakeitimais. Pakeitimus vertinantys straipsniai sudarė net 74 proc. (žr. 5 pav.). Informaciniai tekstai portale sudarė mažiau nei penktadalį – 19 proc. Tai rodo, kad internetiniame dienraštyje didesnis prioritetas buvo skiriamas nuomonių apie įstatymo pakeitimus pateikimui, o ne bendros informacijos skelbimui.

Vis dėlto internetinis dienraštis 15min.lt, vertinant informacinių tekstų kiekį, išsiskyrė – kituose internetiniuose dienraščiuose informacinių tekstų dalis buvo dar mažesnė.



5 pav. Internetinio dienraščio 15min.lt publikacijų pasiskirstymas procentais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Išskirtinės publikacijos internetiniame dienraštyje 15min.lt

Atliekant tyrimą ypač išsiskyrė publikacija „Alkoholio kontrolei žiniasklaida skyrė didesnę dėmesį nei naujam Darbo kodeksui“ (15min.lt, 2017 m. liepos 17 d.).

Publikacijoje nurodoma, kad „iš viso 2016 m. birželio 1 d.–2017 m. birželio 1 d. laikotarpiu šalies žiniasklaidoje užfiksuoti 9 395 su alkoholio kontrole susiję paminėjimai, o su naujuoju Darbo kodeksu – 6 436 (procentine išraiška – 59 ir 41)“.

Publikacijoje išskiriami du laikotarpiai – 16-osios Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskutiniai šeši mėnesiai ir 17-osios Lietuvos Respublikos Vyriausybės pirmieji šeši darbo mėnesiai.

Atliktas tyrimas parodė tendenciją, kad 16-osios Lietuvos Respublikos Vyriausybės vadovavimo laikotarpiu žiniasklaidoje daugiau buvo kalbama apie Darbo kodeksą, o 17-osios Lietuvos Respublikos Vyriausybės vadovavimo laikotarpiu didesnis dėmesys skiriamas Alkoholio kontrolės įstatymui.

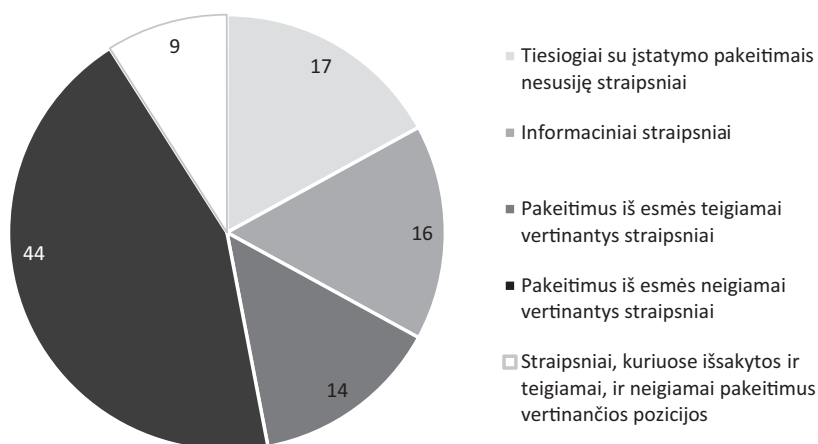
Vertinant tokios publikacijos paskelbimą, galima daryti prielaidą, kad žiniasklai-

dos priemonei rūpi savikontrolės mechanizmas, tačiau publikacijoje tik pateikiami tyrimo duomenys, nėra daromos išvados ar pateikiamas vertinimas, todėl negalima nustatyti, ar žiniasklaidos priemonė tyrimo rezultatus vertina teigiamai ar neigiamai.

Publikacijoje nenagrinėjama žurnalistinė etika publikacijų, atspindinčių Darbo kodekso ar Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimus, atžvilgiu. Todėl galima daryti išvadą, kad vis dėlto žiniasklaidos priemonė pasirinko pateikti tyrimo informaciją, nebandydama jos vertinti, analizuoti ar papildyti.

Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimų atspindėjimas internetiniame dienraštyje Delfi.lt

Internetinis dienraštis Delfi.lt išsiskyrė straipsnių, kuriuose pakeitimai vertinami iš esmės teigiamai, skaičiumi. Būtina pažymėti, kad iš 17 publikacijų, kurios sudaro 15 proc. visų tyrimui atrinktų tekstų (žr. 6 pav.), net 8 publikacijos buvo komentarai, t. y. 47 proc. visų įstatymą iš esmės teigiamai vertinančių publikacijų.



6 pav. Internetinio dienraščio Delfi.lt publikacijų pasiskirstymas procentais

Šaltinis: sudaryta autorės.

Taip pat šis internetinis dienraštis išsiskyrė tekstų, kuriuose apytiksliai tolygiai pateikiamos pozicijos „už“ ir „prieš“, skaičiumi. Šios publikacijos sudarė 9 proc. (žr. 6 pav.).

Informaciniai tekstai internetiniame dienraštyje Delfi.lt sudarė nedidelę dalį visų tekstų – 16 proc. (žr. 6 pav.). Tai rodo, kad šiame internetiniame dienraštyje didesnis dėmesys buvo skiriamas nuomonėms, o ne informacijos pateikimui.

Išskirtinės tendencijos internetiniame dienraštyje Delfi.lt

Atliekant internetinio dienraščio Delfi.lt tyrimą, išsiskyrė dvi publikacijos: 1) „M. Garbačiauskaitė-Budrienė „Apie Lietuvą, naująjį valstietišką ISIS padalinį“ (Delfi.lt, 2017 m. balandžio 26 d.) ir 2) „Ištyrė visuomenės nuotaikas dėl alkoholio: viskas labai paprasta“ (Delfi.lt, 2017 m. gegužės 30 d.).

Pirmoji publikacija išskirtinė tuo, kad tai – Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų atžvilgiu kritiškas straipsnis, kurio autorė – tiriamuoju laikotarpiu internetinio dienraščio Delfi.lt vyriausiojo redaktoriaus pareigas ėjusi Monika Garbačiauskaitė-Budrienė.

Publikacijoje valdančiosios politinės partijos sprendimai lyginami su teroristinės grupuotės „Islamo valstybė“ (ISIS) veikla. Partija kritikuojama ne tik dėl Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimų, bet ir dėl kitų siūlymų, kurie galiausiai nebuvo priimti: „Žmonės jau pavargo nuo vidinio santykių aiškinimosi, jie iš mūsų laukia rezultatų“, – sako pilkasis „Valstiečių ir žaliųjų“ kardinolas Povilas Urbšys. „Valstiečiai“ nieko kito nuo pat kadencijos pradžios neveikė, kaip tik atsitraukinėjo dėl keisčiausių savo pasiūlymų ir teikė dar keistesnius, o dabar gerai supranta, kad išnaudojo savo atsitraukinėjimų limitą ir

atėjo metas įgyvendinti kokį nors konkretų savo pažadą nebeatsitraukiant“ (Delfi.lt, 2017 m. balandžio 26 d.).

Nors alkoholio vartojimo žala komentare pripažįstama, kritikuojamos pasirinktos kontrolės priemonės. Komentare gausu metaforų, sąsajų, kurios rodo neigiamą autorės požiūrį į valdančiąją partiją ir siūlomas Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas: „*Mojuojant kirviu ten, kur turėtų būti režيامa skalpeliu, apaugęs įvairiausiaisiais naujais nesapnuotais draudimais, primenančiais ISIS stovyklas*“; „*Kad kirvį palaikyti drebančiomis iš nekantrumo rankelėmis svajoto amžinas Don Kichotas prieš alkoholį Aurelijus Veryga ir jo patronas Ramūnas Karbauskis, apsistatę panašiais į save fanatikais, tai nieko keisto*.“

Galima daryti prielaidą, kad vyriausiosios redaktorės pozicija Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimų atžvilgiu turi įtakos, o gal ir lemia visos redakcijos poziciją tuo pačiu klausimu.

Antroji publikacija išsiskyrė savo informatyvumu. Straipsnyje analizuojama apklausų bendrovės „Vilmorus“ atlikta apklausa, kurios metu gyventojai vertino Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas.

Apklausos duomenys parodė, kad „Lietuvos gyventojai remia visišką alkoholio reklamos draudimą ir prekybos laiko trumpinimą bei draudimą parduoti alkoholinius gėrimus iki 20 metų“ (Delfi.lt, 2017 m. gegužės 30 d.).

Apklausa taip pat parodė, kad žmonės neigiamai vertino siūlymus kurti specializuotas alkoholio parduotuves, drausti alkoholio prekybą renginių, festivalių metu. Taip pat neigiamų reakcijų sulaukė galimas alkoholinių gėrimų kainos didėjimas.

Vertinant apklausą ir atlikus internetinių dienraščių tyrimą, galima išvelgti koreliaciją tarp to, kas žmonėms atrodo svarbu, ir

to, apie ką kalba žiniasklaida. Kadangi publikacija buvo paskelbta gegužės 30 d., t. y. praėjus nemažai laiko po pasiūlymų pateikimo ir aptarimo žiniasklaidoje, sunku daryti išvadą, ar žiniasklaida vadovavosi žmonių interesais, ar žmonių interesai susiformavo pagal tai, apie ką jie skaitė žiniasklaidoje.

Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų atspindėjimas internetiniame dienraštyje Lrytas.lt

Internetinis dienraštis Lrytas.lt išsiskyrė itin neigiamu Alkoholio kontrolės įstatymo vertinimu. Iš esmės neigiamai įstatymo pakeitimus vertinančių publikacijų tiriamuoju laikotarpiu buvo 55. Tai sudaro 51 proc. visų tyrimo publikacijų (žr. 7 pav.).

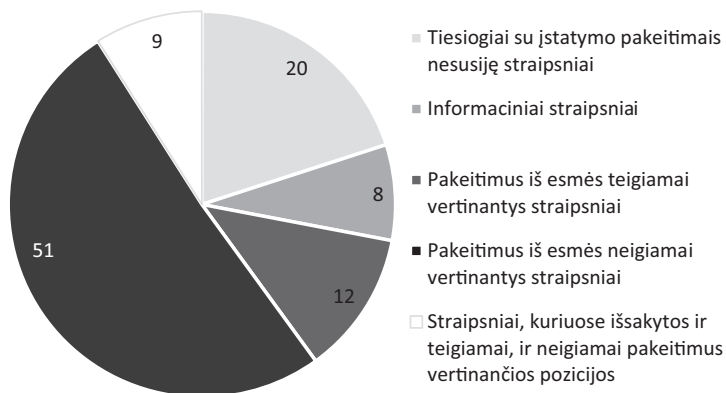
Taip pat internetiniame dienraštyje buvo išskirtinai mažas informacinių publikacijų skaičius. Internetiniai dienraščiai Delfi.lt ir 15min.lt informacinio pobūdžio publikacijoms skyrė atitinkamai 15 proc. ir 19 proc., o Lrytas.lt – vos 8 proc.

Vis dėlto tiriamojo laikotarpio publikacijos, palyginti su kitais internetiniais dienraščiais, pasižymėjo nemažu skaičiumi publikacijų, kuriose išsakoma tiek pozicija

prieš įstatymo pakeitimus, tiek už juos. Tai rodo, kad rengiant publikacijas buvo suteikta galimybė pasisakyti abiem pusėms.

Išskirtinės tendencijos internetiniame dienraštyje Lrytas.lt

Atliekant internetinio dienraščio Lrytas.lt tyrimą, išsiskyrė net kelios publikacijos. Vienoje publikacijoje – „Iš alkoholizmo baubo primelžė litų ir eurų“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 28 d.) – nėra nurodomi informacijos šaltiniai. Dviejose publikacijose – „Nuo valdžios apgirtę politikai tautą siekia paversti avių banda“ (Lrytas.lt, 2017 m. gegužės 21 d.) ir „Žūtubūtinėje kovoje už blaivybę triumfuoja bambaliai“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.) – nėra nurodyta publikacijos autorystė, nors jose pateikiamas neigiamas įstatymo pakeitimų vertinimas. Publikacijoje „Po išgertuvių įtakingo „valstiečio“ bare – mirtini smūgiai“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 29 d.) pateikiama informacija apie vieno Seimo nario prieš keliolika metų turėtą barą, siejant tai su Alkoholio kontrolės įstatymo pataisomis. Kitoje publikacijoje – „Svetur išlėkė Seimo blaivininkai parodė kitą savo



7 pav. Internetinio dienraščio Lrytas.lt publikacijų pasiskirstymas procentais

Šaltinis: sudaryta autorės.

veidą“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.) – taip pat kritikuojami valdančiosios partijos nariai, formuojant nuomonę, kad jie priėmė pataisas, kuriomis patys nesivadovauja. Tiesioginių to įrodymų tekste nepateikiama.

Pirmojoje publikacijoje pateikiama informacija apie sveikatos apsaugos ministro A. Verygos ankstesnę veiklą: „*Karas už blaivybę irgi turi savo kainą. Sveikatos apsaugos ministerijai dabar vadovaujantis vienas šios kovos karvedžių Aurelijus Veryga ją buvo įvertinęs solidžiais honorarais*“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 28 d.).

Publikacijoje konkrečiai nurodoma, kokią veiklą iki užimant ministro postą vykdė A. Veryga, kokias pareigas kokiose įstaigose ėjo ir koki honorarą gaudavo už skaitomas paskaitas ar kitas veiklas: „*Antai Pasvalio rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras 2010 metų lapkritį A. Verygai per kelias dienas paklojo krizės laikais gana išpūdingą – beveik 2 tūkst. litų (550 eurų) – honorarą*“; „*Už P. Vileišio gimnazijoje vykusius mokymus „Psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencija mokyklose“ A. Verygai atseikėta daugiau kaip 1,1 tūkst. litų (330 eurų)*“; „*Po kelių dienų A. Veryga vėl buvo pakviestas į Pasvalį ir šio rajono krašto muziejuje visuomenės sveikatos priežiūros specialistams vedė dar vieną seminarą panašia tema – už 760 litų (220 eurų)*“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 28 d.).

Vienintelė nuoroda, kurią galima laikyti informacijos šaltiniu, publikacijoje yra teiginys, kad taip „rodo „Lietuvos ryto“ tyrimas“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 28 d.). Iš kur gauta tiksli informacija apie ministro veiklą ir atlyginimus, nenurodoma.

Be to, informacija pateikiama neigiamame kontekste. Publikacijos pradžioje tokia A. Verygos veikla lyginama su alkoholio pramonės atstovais: „*A. Veryga ir jo šalinin-*

kai svaigalų vartojimo suvaržymo kritikus bando tildyti kaltinimais, esą pastarieji yra parsidavę alkoholio pramonei, tačiau patys blaivybės šaukčiai savo idėjas skleidžia toli gražu ne už dyką“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 28 d.).

Publikacijoje nurodoma, kad A. Veryga galėjo užsidirbti didelį atlygį už skaitomas paskaitas. Priduriama, kad dabartinis ministras dažnai buvo samdomas valstybinių įstaigų: „*Tačiau A. Veryga visuomenę švietė ne už dyką. Kaip rodo „Lietuvos ryto“ tyrimas, sveikos gyvensenos propagavimas medikui buvo virtęs kone aukso gysla: valdiškos įstaigos jam buvo dosnios net per ekonominę krizę. Valdžios užnugarį ir iškalbą turintis psichiatras buvo populiarus ir gerai apmokamas lektorius. Jį ypač noriai samdė savivaldybėms priklausantys visuomenės sveikatos biurai*“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 28 d.).

Paminėjimas, kad A. Veryga turėjo „valdžios užnugarį“ ir buvo samdomas savivaldybėms priklausančių visuomenės sveikatos biurų, suponuoja, kad A. Verygos kvietimas skaityti paskaitas galėjo būti neskaidrus, t. y. kad A. Veryga buvo kviečiamas dėl turimų ryšių. Tai taip pat suponuoja, kad mokami honorarai galėjo būti didesni dėl tos pačios priežasties.

Kaip minėta, šiai informacijai pagrįsti nėra nurodomi šaltiniai. Taip pat nėra pateiktas ministro atsakymas.

Tai galima vertinti kaip etikos pažeidimus. Penktasis Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso straipsnis nurodo, kad žurnalistai turi pateikti ne mažiau kaip dviejų skirtingų, tarpusavyje nesusijusių asmenų nuomonės, kai informacija yra prieštaringa, neaiški ar konfliktinė (Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas, 2016). Šeštasis straipsnis papildo, kad žurnalistai privalo kritiškai vertinti infor-

macijos šaltinius, tikrinti faktus ir remtis ne mažiau kaip dviem šaltiniais.

Šios publikacijos atveju nėra vienas informacijos šaltinis nėra nurodomas. Be to, publikaciją galima vertinti kaip kritišką A. Verygos atžvilgiu. Tokiu atveju, remiantis dvidešimtuoju etikos kodekso straipsniu, asmeniui turi būti sudaryta galimybė paaiškinti, patikslinti arba paneigti informaciją. A. Verygos komentaro ar reakcijos publikacijoje nėra. Taip pat nėra nurodoma, kad ministras atsisakė komentarą pateikti.

Publikacijos „Nuo valdžios apgirtę politikai tautą siekia paversti avių banda“ (Lrytas.lt, 2017 m. gegužės 21 d.) autoriumi nurodomas pats internetinis dienraštis Lrytas.lt. Pastebėtina, kad internetiniame puslapyje ši publikacija žymima kaip komentaras, tačiau tikslaus komentaro autoriaus nei prie publikacijos, nei pačiame tekste nėra.

Publikacijoje kritikuojama valdžios veikla ir duodamos nuorodos į sovietinį laikotarpį: „Kaip rimtą problemą gali išspręsti valdžia, kuri nebesusišneka pati su savimi, kurios kairė nežino, ką daro dešinė, ir kuri apskritai primena smarkiai padauginusį pilietį, sunkiai besiorientuojantį aplinkoje? Tokia valdžia gali tikrai švaistytis kūju su pjautuvu ir kelti pavojų aplinkiniams“ (Lrytas.lt, 2017 m. gegužės 21 d.).

Toliau publikacijoje kritikuojamos valdžios pasirinktos priemonės, cituojamas grupės „Antis“ lyderis Algirdas Kaušpėdas, kalbėjęs taikiamame mitinge „Laisvė rokenrolui“. Kitų informacijos šaltinių ar kritikai prieštaraujančių nuomonių nėra pateikiama.

Publikacijos „Žūtbutinėje kovoje už blaivybę triumfuoja bambaliai“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.) autoriumi nurodomas dienraštis „Lietuvos rytas“, tačiau publikacijoje pateikiama kritika valdantiesiems ir įstatymo pataisoms: „Manipuliacijos, taip

pat savo kailio keitimas apsisukus ant kulno 180 laipsnių? Taip! Juk viskas – dėl to, kad taip tuo metu naudingiau siekiant neva švento tikslo. Ypač tuo pasižymi „valstiečiai“ ir jų dvasiniai tėvai, išivaizduojantys, kad žūtbutinai kovoja su alkoholio demonais, apsėdusiais ir juos pačius, ir Lietuvos žemę“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.).

Publikacijoje pateikiama kritika tiek valdantiesiems apskritai, tiek atskiriems Seimo nariams: „Pagrindinis šalies „valstietis“ R. Karbauskis, jau ne kartą pasižymėjęs kaip miklus savos sermėgos vartytojas, vėl išpūdingai patvirtino šią reputaciją“, „Šią savaitę „valstiečių“ dvasinis tėvas figūravo ir plačiai nuskambėjusioje susitrejinimo istorijoje, kai jo ir blaivybės ministro balsavimo kortele pasinaudojo jų pamaldžioji bendražygė A. Širinskienė, registravusi Seimo salėje ne tik save, bet ir tą didžiavyrių porą“, „Kad tokio daikto kaip tiesa nėra net plikų skaičių pasaulyje, o viskas priklauso nuo interpretacijos ir ideologinės pozicijos, išrėžė vienas R. Karbauskio „klapčiukų“ T. Tomilinas“, „Visų šių kūliavirsčių fone tiesiausias sumanė pasirodyti premjeras S. Skvernelis, per ginčų įkarštį Seime staiga nurodęs „užkišti tam žmogui burną“. O tas žmogus buvo iš planų slėpti butelius „po skverneliu“ besityčiojantis „tvarkietis“ R. Žemaitaitis“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.).

Nepaisant tokių pastabų, jokia kita nuomonė publikacijoje nėra pateikiama. Taigi publikacijoje pateikiama informacija, kurią galima laikyti nuomone, tačiau nėra nurodoma, kieno ši nuomonė, ir nėra suteikiama galimybė atsakyti kritikuojamiems asmenims.

Publikacija „Po išgertuvių įtakingo „valstiečio“ bare – mirtini smūgiai“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 29 d.) išsiskiria tuo, kad Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas susie-

ja su Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos nariu, Seimo nariu Jonu Jaručiu. Antraštė suponuoja, kad J. Jaručiui priklauso baras ir jame buvo nužudytas žmogus. Tačiau publikacijoje pateikiama informacija apie 1999 m. įvykį, kai žmogus buvo nužudytas ne pačiame bare, tuo metu priklausiusiam J. Jaručiui, o vieno iš įvykio dalyvių namuose: „1999 metų gruodį, iš karto po Kalėdų, bare Skapiškyje vyko išgertuvės, kuriose dalyvavo ir šio krašto gyventojas 28 metų Virginijus Matulis. Tuo metu baras priklausė J. Jaručiui. Prisivaišinę alumi vyrai pratęsė puotą 33 metų Algimanto Maco namuose. Gerokai įkaušusi kompanija susikivirčio – A. Macas ėmė spardyti V. Matulį, daužė kumščiais, trypė sugėrovą kojomis užšokęs jam ant krūtinės“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 29 d.).

Toliau pateikiama informacija, kad prieš tragediją įvykio dalyviai, anot liudininkų, buvo pastebėti šalia Seimo nariui priklausiusio baro. Tekste nėra minima, kad jie lankėsi bare ar ten vyko muštynės, kaip galima susidaryti nuomonę iš antraštės. Liudininkai prisipažįsta buvę girti, todėl visko neatsimenantys. Nepaisant šių aspektų, jie vis tiek vadinami „nužudymo liudininkais“: „Liudytojai pasakojo prieš nusikaltimą matę vyrus girtus šalia alaus baro „Varinis varpas“. Savo parodymuose vietos gyventojai šį barą vadino alude. Kai kurie bare apsilankę nužudymo liudininkai prisipažino nusikaltimo aplinkybių neatsimenantys, nes buvo labai girti. Dabar pastatas priklauso privatiems asmenims, baras čia nebeveikia“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 29 d.).

Publikacijoje pateikiamas ir trumpas interviu su pačiu J. Jaručiu, kuris neigia, kad išgertuvės prieš žmogžudystę vyko tuo metu jam priklausiusiam bare. Tai Seimo narys argumentuoja kelių kilometrų atstumu nuo baro iki įvykio vietos.

Atkreiptinas dėmesys, kad publikacija paskelbta praėjus keturioms savaitėms po Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų priėmimo. Dėl šios priežasties galima daryti išvadą, kad publikacija orientuota ne į pakeitimų vertinimą, o į nuomonės apie valdančiąją partiją formavimą.

Panašios tendencijos pastebimos ir publikacijoje „Svetur išlėkė Seimo blaivininkai parodė kitą savo veidą“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.). Publikacijoje nurodoma, kad Vokietijoje viešėje Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos nariai apsilankė tradicinėje alaus šventėje „Oktoberfest“.

Ši publikacija taip pat paskelbta jau po pataisų priėmimo. Joje minima, kad pataisas priėmę parlamentariai iš tiesų yra „trankių linksmybių mylėtojai“, nors toliau minimi tik trys parlamento nariai: „Lietuvoje – blaivininkai ir ryžtingi kovotojai prieš alkoholį, svetur – trankių linksmybių su alaus bokalais mylėtojai. Taip atsiskleidė griežtus alkoholio draudimus praėjusį kvartadienį palaiminę parlamentariai. Trys jų šiomis dienomis lankėsi Vokietijoje, kur šios šalies parlamento grupės su Baltijos šalimis vadovo kvietimu apsilankė ir baviškoje šventėje, kur tradiciškai liejosi linksmybės bei alus“ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.).

Be to, publikacijoje minimas tik pats faktas, kad viešėdami darbo reikalais Vokietijoje, parlamento nariai Vokietijos atstovo kvietimu dalyvavo šventėje. Pašiepiama Seimo narės Virginijos Vingrienės padaryta klaida socialinio tinklo įrašė: „Bet V. Vingrienė vietoje žodžio „apsilankėme“, kažkodėl parašė žodį „apsilakėme““ (Lrytas.lt, 2017 m. birželio 3 d.).

Daugiau informacijos apie renginio eigą nėra pateikiama. Taip pat nėra šventėje dalyvavusių narių pasisakymų, kurie leistų daryti prielaidą, kad Seimo nariai iš tiesų nepalaiko priimtų pataisų.

Tai leidžia daryti išvadą, kad ši publikacija taip pat parengta bandant suformuoti nuomonę apie Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos narius.

Informacinio pobūdžio publikacijos internetiniuose dienraščiuose 15min.lt, Delfi.lt ir Lrytas.lt

Informacinio pobūdžio publikacijos internetiniuose dienraščiuose 15min.lt, Delfi.lt ir Lrytas.lt paprastai nurodydavo, kokios pataisos buvo svarstomos ar priimtose. Internetiniai dienraščiai 15min.lt ir Delfi.lt publikavo tekstus, kuriuose nurodomas sąrašas pataisų, kurios bus priimtose (pataisos nurodomos kaip kontekstinė informacija publikacijos pabaigoje, informaciniame grafike ar kitaip). Tokia tendencija nepastebėta internetiniame dienraštyje Lrytas.lt.

Išvados

Skaitomiausi internetiniai dienraščiai Lietuvoje skyrė daug dėmesio siūlytoms Alkoholio kontrolės įstatymo pataisoms. Didžiausio dėmesio sulaukė pataisos, darančios tiesioginę įtaką verslui – draudimai alkoholį vartoti viešuose renginiuose ir lauko kavinėse.

Dėl šios priežasties, remiantis E. Rogerso ir J. Dearingo darbotvarkės nustatymo teorijos modeliu (žr. 1 pav.), galima daryti

prielaidą, kad žiniasklaidos darbotvarkė taip pat buvo suformuota tam tikrų indikatorių.

Be to, internetiniame dienraštyje Delfi.lt paskelbta publikacija „Ištyrė visuomenės nuotaikas dėl alkoholio: viskas labai papras-ta“ (Delfi.lt, 2017 m. gegužės 30 d.) pateikė visuomenės nuomonės apklausų bendrovės tyrimą, kuris atskleidė, kad visuomenė būtent minėtas Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas vertino kaip svarbiausias. Tai leidžia daryti prielaidą, kad internetiniai dienraščiai galėjo turėti įtakos visuomenės nuomonei, ją formuoti.

Taip pat pastebėtina, kad internetiniuose dienraščiuose vyravo neigiamas minėto įstatymo pataisų vertinimas. Toks siūlomų pataisų rėminimas galėjo turėti įtakos tam, kaip visuomenė suvokia siūlomas pataisas.

Visi internetiniai dienraščiai pasižymėjo bendromis Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų atspindėjimo savybėmis, tačiau turėjo keletą išskirtinumų. Internetiniai dienraščiai Delfi.lt ir 15min.lt aptartose publikacijose pasižymėjo tendencija taikyti savireguliacijos mechanizmą. Tai rodo, kad žiniasklaidos priemonėms svarbūs žurnalistinės etikos principai.

Internetinis dienraštis Lrytas.lt vis dėlto išsiskyrė publikacijomis, kurių autoriai ir šaltiniai ne visada buvo aiškūs. Tai rodo žiniasklaidos priemonės etiškumo stoką ir šališką įstatymo pakeitimų priėmimo atspindėjimą.

LITERATŪRA

ALEKNONIS, Gintaras (2011). *Naujoji cenzūra*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras. 224 p. ISBN 9789955192947.

BALČYTIENĖ, Auksė (2000). Žiniasklaidos tekstai. *Darbai ir dienos*, Nr. 24, p. 109–119. Prieiga per internetą: <<http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/balcytiene.pdf>>.

BERTRAND, Claude-Jean (2002). *Media ethics*

and accountability systems. London: Transaction Publishers. 164 p. ISBN 9781351289627.

CLEMENTE, Marco; GABBIONETA, Claudia (2017). How does the media frame corporate scandals? The case of German newspapers and the Volkswagen Diesel scandal. *Journal of Management Inquiry*, vol. 26(3), p. 187–302. doi: 10.1177/1056492616689304.

DENISENKO, Viktoras (2016). *Rusijos periodinės spaudos požiūris į Baltijos šalis geopolitinių pokyčių kontekste (1991–2009)* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: <<https://epublications.vu.lt/object/elaba:15438114/>>.

DONAUSKAITĖ, Džina (2015). *Žiniasklaidos vaidmuo skurdo mažinimo politikoje: Lietuvos interneto dienraščių 2008 m. ekonominės krizės metu atvejis* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: <<https://epublications.vu.lt/object/elaba:8281480/>>.

DU, Ying Roselin (2012). Intermedia agenda-setting in the age of globalization: A multinational agenda-setting test. *Global Media and Communication*, vol. 9 (1), p. 19–36. doi: 10.1177/1742766512463038.

ENTMAN, Robert (1993). *Framing: toward clarification of a fractured paradigm*. Prieiga per internetą: <<https://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/J-Communication-1993-Entman.pdf>>.

GOFFMAN, Erving (1974). *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Prieiga per internetą: <<https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SOC571E/um/E.Goffman-FrameAnalysis.pdf>>.

KUEHN, Kathleen M. (2017). Framing mass surveillance: Analyzing New Zealand's media coverage of the early Snowden files. *Journalism*, vol. 19(2), p. 1–18. doi: 10.1177/1464884917699238.

LASSWELL, Harold (1948). *The structure and function of communication in society*. Prieiga per internetą: <<http://pracownik.kul.pl/files/37108/public/Lasswell.pdf>>.

Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas (2016). Prieiga per internetą: <<http://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksas/item/69-lietuvos-visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas>>.

MATTHES, Jorg (2012). Framing politics: an integrative approach. *American Behavioral Scientist*, vol. 56 (3), p. 247–259. doi: 10.1177/0002764211426324.

MAŽYLĖ, Jolanta (2012). Atsakingos žiniasklaidos sistemos: teorinės prielaidos ir situacija Lietuvos regionų spaudoje. *Žurnalistikos tyrimai*, Nr. 5, p. 126–144. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/zurnalistikos-tyrimai/article/view/1803>>.

MAŽYLĖ, Jolanta (2012). Viešosios informacijos rengėjų teisės ir pareigos. In *Medijos, žiniasklaida, žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 86–89. ISBN 978-609-459-083-2.

MCCOMBS, Maxwell (2005). A look at agenda-setting: past, present and future. *Journalism Studies*, vol. 6, p. 543–557. doi: 10.1080/14616700500250438.

MCCOMBS, Maxwell; SHAW, Donald (1972). vol. 36 (2), p. 176–187. doi: 10.1086/267990.

MERRILL, John Callhoun (1997). *Journalism ethics: philosophical foundations for news media*. New York: St. Marins's Press. 248 p. ISBN 9780312138998.

NABAŽAITĖ, Erika (2017). Emigracijos diskurso rėminimas Lietuvos interneto dienraščiuose. *Informacijos mokslai*, t. 78, p. 162–173. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/10840>>.

PALMER, Anthony; TANNER, Andrea (2012). Booms, bailouts, and blame: news framing of the 2008 economic collapse. *Electronic News*, vol. 6(3), p. 151–170. doi: 10.1177/1931243112456532.

PENNINGTON, Rosemary (2016). When new media make news: framing technology and sexual assault in the Steubenville rape case. *New Media & Society*, vol. 18(11), p. 2435–2451. doi: 10.1177/1461444815612407.

ROGERS, Everett; DEARING, James (1988). Agenda-setting research: where has it been, where is it going? *Communication Yearbook*, vol. 11, p. 555–594. doi: <https://doi.org/10.1080/23808985.1988.11678708>.

Svetainių lankomumas (2017). Prieiga per internetą: <<https://opa.gemius.lt/>>.

VALENTINAVIČIUS, Virginijus (2016). Deficit of trust and the decline of print media in Lithuania. *Journalism Research*, vol. 10, p. 5–20. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/zurnalistikos-tyrimai/article/view/10696>>.

VAN HULST, Merlijn; YANOW, Dvora (2016). From policy “frames” to “framing”: theorizing a more dynamic, political approach. *American Review of Public Administration*, vol. 46(1), p. 92–112. doi: 10.1177/0275074014533142.

Teisės aktai

Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo Nr. I-857 2, 16, 16¹, 17, 18, 22, 28, 29 ir 34 straipsnių pakeitimo įstatymas (2017). *TAR*, 2017-06-09, Nr. 9774.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (2006). *Valstybės žinios*, Nr. 82-3254.

CHANGES OF ALCOHOL CONTROL LAW IN ONLINE MEDIA: A CASE STUDY

Vaida Kalinkaitė

S u m m a r y

Political science and mass communication studies have proven long ago that media outlets can affect public opinion. This is especially important when political choices are made. The media can determine how the public will react to changes. In our case, we delve into a potential threat of a biased public opinion (favorable to certain business subjects, politicians or others parties) being formed. This relates to the media outlets or organizations stepping over the boundaries of ethics for a chance to make a profit from certain interested individuals, organizations or companies.

This study addresses the problem of how the changes in the legislation of alcohol control have been reflected in the Lithuanian online newspapers 15min.lt, Delfi.lt and Lrytas.lt. Our study object pertains to how the changes in the law of alcohol control are being reflected. The aim of this article is to examine how these changes of law have been reflected in Lithuanian media.

A qualitative case study was conducted using content analysis. The results of the research show that the abovementioned Lithuanian online newspapers reflected a rather one-sided evaluation of the law changes. Most of the changes were reflected in a negative way; there were more negative than positive publications informing about the changes.

Although similar tendencies have been identified in all the online newspapers, Lrytas.lt happened to stand out. There were publications that had no clear sources of information; the authors of the publications were not mentioned as well. Furthermore, there were publications criticizing not the changes themselves but certain members of the parliament. The appliance of ethical norms was deemed to be more characteristic of Delfi.lt and 15min.lt.

Keywords: alcohol control law in Lithuania, news framing, agenda setting theory, alcohol control law in media.

Įteikta 2018 m. liepos 16 d.